

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

REGIONAL İNNOVASIYA AKTİVLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

İxtisas: 5306.01 - Texnoloji innovasiyalar iqtisadiyyatı
Elm sahəsi: 53 – İqtisad elmləri
İddiaçı: **Təranə Şahvələd qızı Salıfova**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

BAKI - 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi
İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru
Arzu Doğru qızı Hüseynova

Rəsmi apponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Qənimət Əsəd oğlu Səfərov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Rəşad Akif oğlu Səfərov

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Təranə Mütəllim qızı Əhmədova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının Azərbaycan Texniki Universitetinin nəzdində
fəaliyyət göstərən ED 2.38 Dissertasiya şurası

Dissertasiya
şurasının sədri:

iqtisad elmləri doktoru, professor
Vilayət Məmməd oğlu Vəliyev

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Fərqanə Qəzənfər qızı Musayeva

Elmi seminarın
sədri:

iqtisad elmləri doktoru, professor
Gülənbər Arif qızı Əzizova

İŞİN ÜMUMİ XÜLASƏSİ

Mövzunun aktuallığı: İnnovasiya iqtisadi kateqoriya kimi əlavə dəyər yaratmaqla dövlətə, cəmiyyətə və bazara faydalı olan tamamilə yeni, təkmilləşdirilmiş məhsul, xidmət, təşkilati-idarəetmənin yaradılmasıdır. O, birbaşa iqtisadi artım və maddi rifah göstəriciləri ilə əlaqəlidir. Müasir dövrdə dünya ölkələri öz rəqabət güclərini qorumaqdan ötrü innovasiyaları önə çəkirlər. Tədqiqat və işləmələrə (R&D), innovasiyalara çəkilən xərclərin ÜDM-də payının artırılmasına xüsusi diqqət ayırırlar. Yeni iqtisadi paradıqmada elmi-texniki tərəqqi və bilik innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın inkişafının əsas faktorları kimi çıxış edir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının müasir bazar modeli, iqtisadi fəaliyyətin müxtəlif sahələrində innovasiyaların aktiv şəkildə cəlb edilməsinə əsaslanır. Bu baxımdan ölkəmizin davamlı iqtisadi inkişafı və əlavə dəyər yaradılmasını təmin etmək üçün daxili və xarici bazarlarda rəqabətqabiliyyətliliyin, yüksək texnoloji məhsullar bazarlarında ölkənin payının artırılması vacib hesab edilir. Hazırda Azərbaycanın innovativ inkişaf səviyyəsinin aşağı olması milli innovasiya sisteminin formalaşdırılmasını, milli sənayenin yenidən qurulmasını, ölkə və onun regionlarının innovasiya aktivliyi üzrə qiymətləndirmələr aparılmasını və ölkənin innovativ inkişaf strategiyası ilə bağlı məsələləri aktual edir.

Mövzu işləndiyi müddət ərzində qəbul edilmiş ölkənin bir sıra strateji sənədlərində, ölkə başçısının çıxışlarında Azərbaycanda innovasiya yönümlü iqtisadiyyatın inkişafının prioritet istiqamət olaraq qarşıya qoyulduğu məlumdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 13 iyul tarixli 2199 nömrəli Sərəncamı ilə Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiyanın texnologiya və innovasiyalar üzrə işçi qrupu yaradılmışdır. Bu işçi qrupun fəaliyyət planında Qlobal Rəqabətqabiliyyətlilik İndeksi və Qlobal İnnovasiyalar İndeksi üzrə beynəlxalq reytinglərdə ölkənin mövqeyinin yaxşılaşdırılması məqsədi qarşıya qoyulmuşdur. Həmçinin, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” qəbul edilmişdir. Strateji sənəddə növbəti onillikdə ölkənin qarşısında beş Milli Prioritetin reallaşdırılması

vəzifəsi qoyulmuşdur ki, “Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı” bu prioritetlərdən biridir. Bu prioritetdə iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətli və uzunmüddətli inkişafı üçün müasir və güclü təhsil, ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq səviyyədə modernləşdirilməsi, “ömürboyu təhsil” kimi məsələlər ön plana çəkilmişdir. Bundan başqa iqtisadiyyatın texnoloji tutumluluğu, sənayedə əlavə dəyər yaradan elmtutumlu, orta və yüksək texnoloji sektorların inkişafının təmin edilməsi əsas vəzifələr olaraq qarşıya qoyulmuşdur.

Qeyd olunan prioritet məqsədlərə çatmaq üçün mühüm addımlardan biri ölkədə Milli İnnovasiya sistemini formalaşdırmaqdır. Bazar iqtisadiyyatının daim dəyişən tələbləri yüksək texnologiyalı məhsullar istehsalını, innovativ məhsul və xidmətlər ixracını zəruri edir. Müasir dünya biliyin gücünə, texnoloji həllərə əsaslanan iqtisadiyyatın qurulmasını tələb edir. Həm dövlət, həm də özəl sektorda səmərəliliyin artırılması məqsədlə innovasiya prosesinin nəticələrindən istifadə olunması zəruridir.

Qeyd olunan səbəblər tədqiqat işi çərçivəsində ölkə və regionların innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsini, mövcud innovasiya potensialını və sahənin inkişafına mane olan səbəbləri ortaya çıxarmaqla, innovasiyaların inkişafına dair strateji yanaşmanın müəyyən edilməsinin əhəmiyyətini ortaya qoymaqla mövzunun aktuallığını bir daha göstərmiş olur.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Azərbaycan Respublikasının innovasiya fəaliyyətinin təhlili və Azərbaycan Respublikası regionlarının innovasiya inkişafı səviyyəsini qiymətləndirməklə innovasiya inkişafına dair strateji yanaşmaların işlənməsindən ibarətdir.

Bu məqsədə çatmaq üçün dissertasiya işinin qarşısında aşağıdakı vəzifələr qoyulmuşdur:

- “innovasiya aktivliyi” anlayışının, innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi istiqamətində mövcud metodologiyaların sistemli təhlili və müqayisəsinin aparılması;
- İnnovasiya strategiyaları və burada istifadə edilən indikatorlar sistemi üzrə ölkələrin müqayisəli təhlili;
- “Qlobal İnnovasiya İndeksi” beynəlxalq reytinginə əsaslanmaqla Cənubi Qafqaz regionu ölkələrinin innovasiya inkişafı səviyyəsinin müqayisəli təhlilinin aparılması;

- Nəzərdən keçirilmiş metodologiyalar əsasında regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsinə dair yeni metodoloji yanaşmanın və indikatorlar sisteminin formalaşdırılması;
- Regional innovasiya aktivliyi indeksinə görə regionların qruplaşdırılması;
- İnnovasiya inkişafını xarakterizə edən göstəricilərin iqtisadi artıma təsirlərinin ekonometrik qiymətləndirilməsi;
- ölkə və onun regionlarının innovasiya inkişafına dair strateji yanaşmanın müəyyən edilməsi.

Tədqiqatın obyektini Azərbaycan Respublikasının və Azərbaycanın regionlarının innovasiya aktivliyidir.

Tədqiqatın predmetini Azərbaycan Respublikasının innovasiya fəaliyyətinin təhlili və Azərbaycan Respublikası regionlarının innovasiya aktivliyi meyillərinin qiymətləndirilməsi və strateji yanaşmalara tətbiqi məsələləri təşkil edir.

Tədqiqat metodları: Dissertasiya işinin metodoloji əsasını Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin (ARDSK), Dünya Bankının (DB) statistik məlumatlarından, habelə beynəlxalq təşkilatların bu sahədə dərc olunmuş hesabatlarından istifadə etməklə işlənmiş iqtisadi elminin müasir elmi-tədqiqat metod və formaları təşkil edir. İşin yerinə yetirilməsində sistemli və müqayisəli təhlil, qrafik təhlil, proqnostik elmi-tədqiqat, ekonometrik qiymətləndirmə metodları, eləcə də kompleks iqtisadi təhlil metodundan istifadə olunmuşdur.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertasiya işinin müdafiyyə təqdim edilən əsas müddəaları aşağıdakılardır:

- regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi üçün vahid metodoloji yanaşma və göstəricilər sisteminin olmaması bu sahədə prioritetlərin müəyyən edilməsində ciddi maneələr yaradır;
- regional iqtisadi aktivliyin yüksəldilməsi üçün innovasiya inkişafı üzrə strateji yanaşmanın müəyyən edilməsi vacibdir;
- regional innovasiya aktivliyi səviyyəsi regiondakı müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinin inkişafı ilə şərtlənir;
- Azərbaycan üçün innovasiyaların texnoloji yönümlülük strategiyası daha əhəmiyyətli nəticələr verə bilər.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Regional innovasiya aktivliyi meyilliyinin qiymətləndirilməsi istiqamətində yeni metodoloji yanaşma tətbiq

edilmişdir; Azərbaycanın regionları üzrə innovasiya aktivliyi meyilliyi aşkar edilmişdir; Regionlar üzrə innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsi üçün istiqamətlər verilmişdir; İnnovasiya inkişaf göstəricilərinin iqtisadi artıma təsirləri ekonometrik qiymətləndirilmişdir; Azərbaycanın və onun regionlarının innovasiya inkişafı üçün differensial strateji yanaşmalar müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti: Tədqiqat işinin nəzəri əhəmiyyəti regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsinə dair yeni metodoloji yanaşmanın müəyyən edilməsi və göstəricilər sisteminin formalaşdırılmasından ibarətdir. Tədqiqat işinin əsas praktiki əhəmiyyəti innovasiya inkişaf strategiyasının hazırlanması zamanı prioritet hədəflərin müəyyən edilməsində istifadə oluna bilməsidir. Həmçinin, beynəlxalq reytinglərdə ölkənin mövqeyini əks etdirən indikatorlar üzrə nəticələri yaxşılaşdırmaq üçün dissertasiya işinin bölmələrinin işlənməsi zamanı əldə olunan nəticələr Biznes mühiti və beynəlxalq reytinglər üzrə Komissiya Texnologiya və İnnovasiyalar üzrə işçi qrupunun 2021-ci il üzrə Fəaliyyət Planının icrası çərçivəsində İqtisadiyyat Nazirliyi adından Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir.

Bütün bunlarla yanaşı, tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi çərçivəsində işlənilmiş hazırlanmış nəzəri-praktiki məsələlər, eləcə də əldə olunmuş nəticələr qeyd olunan istiqamətdə tədqiqat aparən universitet tələbələri, mütəxəssislər, dövlət orqanlarında çalışan əməkdaşlar və maraqlı şəxslər tərəfindən istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobasiyası: Dissertasiyanın əsas müddəaları və tədqiqat işindən irəli gələn təkliflər respublika, regional və beynəlxalq elmi praktik konfrans və seminarlarda müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas mahiyyətini əks etdirən və elmi cəhətdən əsaslandırılmış tövsiyyələr 8 məqalə, o cümlədən 3 məqalə xaricdə və 5 konfrans materialı və tezis, o cümlədən 2 konfrans materialı və tezis xaricdə olmaqla dərc olunmuşdur.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi: Dissertasiya işi titül vərəqi - 1 səhifə, mündəricat – 1 səhifə (1051 işarə), giriş – 5 səhifə (9668 işarə), 1-ci fəsil 30 səhifə (58964 işarə), 2-ci fəsil 46 səhifə (83076

işarə), 3-cü fəsil 31 səhifə (47170 işarə), əsas nəticələr – 3 səhifə (4734 işarə), 114 adda istinad olunmuş ədəbiyyat siyahısı – 11 səhifə (19244 işarə) olmaqla ümumilikdə 143 səhifədən ibarətdir. Dissertasiya işində istifadə edilmiş, 35 şəkil, 17 cədvəl, ədəbiyyat siyahısı və əlavələr istisna olmaqla dissertasiyanın ümumi həcmi 205042 işarədir.

DİSSERTASIYA İŞİNİN MÜNDƏRİCATI

Giriş

I Fəsil. Regionun innovasiya aktivliyinin formalaşmasının metodoloji əsasları

- 1.1. Regional innovasiya aktivliyinin nəzəri əsasları
- 1.2. Regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsinin metodoloji aspektləri
- 1.3. Regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi üsulları

II Fəsil. Azərbaycanın regional innovasiya inkişafının kompleks təhlili

- 2.1. Azərbaycanda innovasiya ekosisteminin mövcud vəziyyəti
- 2.2. Azərbaycanda innovasiya sahəsində qanunvericilik bazasının təhlili
- 2.3. Qlobal İnnovasiya İndeksi reytinginə görə Cənubi Qafqaz ölkələrinin innovasiya fəaliyyətinin təhlili

III Fəsil. Azərbaycanın regionlarının innovasiya inkişafının qiymətləndirilmələri

- 3.1. Azərbaycan Respublikasında regionların innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi
- 3.2. İnnovasiya aktivliyinin iqtisadi təsirlərinin qiymətləndirilməsi
- 3.3. Regional innovasiya inkişafı strategiyasının formalaşması prinsipləri

NƏTİCƏ

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

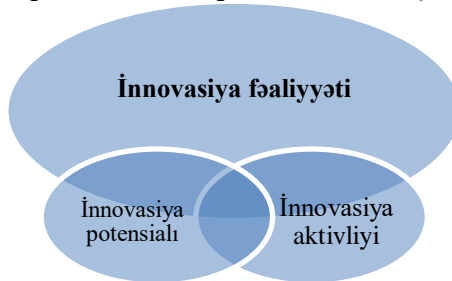
Əlavələr

İxtisarlarmın və şərti işarələrin siyahısı

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın giriş hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın öyrənilmə səviyyəsi, predmeti, məqsəd və vəzifələri müəyyən olunur, işin nəzəri və metodoloji əsasları, elmi yeniliyi və təcrübi əhəmiyyəti verilib.

İşin “**Regional innovasiya aktivliyinin formalaşmasının metodoloji əsasları**” adlanan birinci fəsilə “innovasiya” ilə bağlı anlayışların şərhini verilmişdir. Bu bölmədə innovasiya aktivliyi kateqoriyasına dair müxtəlif müəllif yanaşmaları da nəzərdən keçirilmişdir. Onlardan bir qismi innovasiya aktivliyini bir obyektin (müəssisə, sektor, region) innovasiya fəaliyyətini xarakterizə edən kompleks göstəricisi kimi tərif edirlər. İkincisi, bir qisim tədqiqatçılar innovasiya aktivliyinə innovativ fəaliyyət səviyyəsinin keyfiyyət və kəmiyyət təhlilinin qiymətləndirmə metodlarının inkişafı imkanı kimi yanaşırlar. Üçüncüsü, bir sıra tədqiqatlarda innovasiya aktivliyi anlayışını parametrlərin aktivliyi, həssaslığı, intensivliyi, vaxtında olması, səfərbərlik kimi ümumi xüsusiyyətlərlə izah edirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya aktivliyi innovasiya potensialından istifadə olunmaqla, innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi prosesinin ilkin mərhələsidir. İnnovasiya potensialı özü innovasiya aktivliyinin tərkibinə daxil olmaqla iqtisadi potensialın bir elementidir və innovasiya aktivliyi səviyyəsinin artmasına kömək edir. Yəni, innovasiya aktivliyi mövcud resurslardan istifadənin effektivliyinin xarakteristikasıdır. İnnovasiya fəaliyyətinin innovasiya potensialı və innovasiya aktivliyi ilə qarşılıqlı struktur əlaqəsi əks olunmuşdur (Şəkil 1).

Şəkil 1. İnnovasiya fəaliyyətinin innovasiya potensialı və innovasiya aktivliyi ilə qarşılıqlı struktur əlaqəsi

Həmçinin bu bölmədə regional innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi üsulları və qiymətləndirmə zamanı istifadə edilən indikatorlar sistemi beynəlxalq təcrübə əsasında araşdırılmış, dünya ölkələrinin innovasiya inkişaf reytinglərini qiymətləndirmə metodologiyalarından – Qlobal İnnovasiya İndeksi, İnnovasiya Şəhərləri İndeksi, İnnobarometr, Portfolio innovation index, Qlobal İnnovasiya Barometri, Avropa İnnovasiya Hesabatı və s. nəzərdən keçirilmişdir. Eyni zamanda, makro səviyyədə innovasiya aktivliyinin tədqiqini aparan bir çox təşkilatlar və elmi-tədqiqat institutlarının metodologiyalarına baxılmışdır. Qeyd edilmişdir ki, İƏİT-İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı hesabatlarında innovasiya fəaliyyətinin nəticələrini və İƏİT-in 27 ölkəsində müxtəlif kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərindən istifadə etməklə innovasiyaların inkişaf şərtlərini araşdırır. İnformasiya Texnologiyaları və İnnovasiyalar Fondu (The Information Technology and Innovation Foundation) innovasiya iqtisadiyyatlarının reytingini təşkil edir və ölkələrin innovasiya aktivliyini 16 göstərici əsasında qiymətləndirir. Blomberg Agentliyi “Blomberg İnnovasiya İndeksi” əsasında yüksək innovasiyalı iqtisadiyyatların reytingini təşkil edir. Nəzərdən keçirdiyimiz metodologiyalara əsaslanmaqla deyə bilərik ki, ümumiyyətlə innovasiya inkişafının reyting qiymətləndirilməsi zamanı istifadə olunan indikatorları iki qrupa bölmək olar: i) innovasiya inkişafını xarakterizə edən göstəricilər və ii) innovasiya inkişafını təmin edən göstəricilər.

Həmçinin, bu fəsildə ayrı-ayrı ölkələrin innovasiya inkişaf strategiyaları və onlarda istifadə olunan göstəricilər sistemi təhlil edilmişdir. Sonda Azərbaycanın regionlarının innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsinə dair müəllif tərəfindən Azərbaycan Respublikasının regionlarının innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi üçün yeni metodoloji yanaşma təklif edilmişdir. İşdə regional innovasiya aktivliyinin təhlili çərçivəsində region anlayışına mikro və makro səviyyədə baxılmışdır. Makro səviyyədə Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda yerləşən ölkə olaraq təhlil edilmiş, mikro səviyyədə isə Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonlarının innovasiya aktivliyi qiymətləndirilmişdir.

“Azərbaycanın regional innovasiya inkişafının kompleks təhlili”nə həsr edilmiş ikinci fəsildə Azərbaycanda innovasiya ekosisteminin mövcud vəziyyəti iki aspektdə - “innovasiya sistemi” və “innovasiya dəstək sistemi”nin komponentləri üzrə təhlil edilmişdir. Innovasiya sistemi dörd komponent - ETTKİ-nin inkişafı, startapların inkişafı, lokalizasiyaya və yerli sahibkarlığa dəstək, innovasiyaların tətbiqi üzrə təhlil edilmişdir. “İnnovasiyalara dəstək sistemi” - institutlar, infrastruktur, iş mühiti, əmək bazarı komponentləri üzrə təhlil edilməklə, ölkənin innovasiya ekosisteminin potensial imkanları və maneələr müəyyən edilmişdir. Bu fəsildə həmçinin, sənayenin texnoloji sektorunun cari inkişaf vəziyyətinin tədqiqi aparılmışdır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən sənaye müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı apardığı sorğu materialları əsasında təhlil aparılmışdır. Belə qənaətə gəlinmişdir ki, sənaye müəssisələrində yüksək texnologiya məhsullarının istehsalı aşağı səviyyədədir, texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərin həcmində əsas yeri yeni məhsulların, xidmətlərin, yeni proseslərin tətbiqi və işlənməsinə və texnoloji innovasiyalar ilə əlaqədar maşın və avadanlığın alınmasına çəkilən xərclər təşkil edir və sənaye müəssisələrində innovasiyaların maliyyələşdirməsi imkanlarında məhdudiyətlər mövcuddur. Bu bölmədə Azərbaycanda innovasiyaların tətbiqinin mərhələli yanaşmasına dair fikirlər irəli sürülmüşdür.

Ölkənin mövcud innovasiya ekosisteminin təhlili nəticəsində innovasiyaların inkişafı üçün potensial imkanlar və inkişafa mane olan səbəblər cədvəl 1-də ümumiləşdirilmişdir. Həmçinin, bu fəsildə aparılan təhlil nəticələri ümumiləşdirilərək ölkəmizdə innovasiyaların tətbiqi proqramının 1) idxalın əvəz olunması və lokallaşdırılma, 2) innovasiyaların bizneslə tətbiqinin stimullaşdırılması, 3) innovasiyaların dövlət sektoru tərəfindən tətbiqi istiqamətlərində qurulması təklif edilmişdir.

Cədvəl 1. Azərbaycanın innovasiya ekosisteminin potensial imkanları və maneələr

Potensial imkanlar	Maneələr
<ul style="list-style-type: none"> • Rəqabətqabiliyyətli əmək resursları • İnkişaf etmiş əmək bazarı; • Regionlarda sahibkarlara mövcud dəstək mexanizmləri; • İnnovasiya infrastrukturu – texnoparklar, aqroparklar, sənaye parkları, sənaye məhəllələri və s.; • Biznesə başlamaq üçün əlverişli mühit; • Texnoloji sektorun ixracda payını artırmaq üçün potensial neft-qaz sənayesi inkişafı; • Ümumi kapital qoyuluşu həcmnin yuxarı səviyyəsi. 	<ul style="list-style-type: none"> • ETTKİ-lərə çəkilən xərclərin aşağı olması; • ETTKİ-lərə çəkilən xərclərin əsas hissəsinin dövlət tərəfindən həyata keçirilməsi; • ETTKİ-lərin nəticələrinin patentləşdirilməməsi; • Elm və texniki mövzularda məqalələrin sayının və onlara istinadların aşağı səviyyəsi; • İnnovasiyalara “şübhəli” münasibət; • İnkubatorların maliyyə vəsaiti çatışmazlığı; • İnnovasiyaların lokallaşdırılmaması; • Texnoloji və elmtutumlu xidmətlərin əsasən idxal olunması; • Vençur maliyyələşməsinin olmaması; • İnnovasiya sahəsində qanunvericilik bazasının olmaması; • İnnovasiya prosesləri iştirakçıları arasında koordinasiyanın olmaması.

Həmçinin, bu fəsildə Qlobal İnnovasiya İndeksi reytingi üzrə və Dünya Bankının elm və texnologiya sahəsi üzrə təqdim etdiyi göstəricilərə görə Cənubi Qafqaz regionu ölkələrinin innovasiya inkişaf səviyyəsinin müqayisəli təhlili verilmiş, ayrı-ayrılıqda ölkələrin zəif və güclü tərəfləri müəyyən edilmişdir (Cədvəl 2). Qİİ-2020 verilənlərinə görə Azərbaycanın innovasiya sahəsində rəqabət üstünlüklərini xarakterizə edən əsas göstəricilər həm də ölkənin innovasiya sisteminin güclü tərəflərini əks etdirir. Bura biznesə başlama asanlığı, kreditlərin asan əldə edilməsi, daxili bazarın inkişafı, İKT və təşkilati modellərin yaradılması göstəriciləri daxildir. Bu zaman əsas problemin insan kapitalı və tədqiqat, tədqiqat və inkişafa

çəkilən xərclər kimi innovasiya potensialı göstəriciləri və əsasən də innovasiya məhsulu-nəticəsi göstəricilərində - bilik və texnoloji nəticələr, kreativ məhsul olduğunu müşahidə edirik. Qlobal İnnovasiya İndeksi üzrə Azərbaycanın zəif tərəfləri hesab edilən hər bir göstərici üzrə onların hesablanma metodologiyaları nəzərdən keçirilmişdir.

Cədvəl 2. Qİİ-2020 reytingi və onun blokları üzrə CQ ölkələrinin nəticələri

Ölkələr	Qİİ reytingi	İnsitutlar	İnsan kapitalı və tədqiqatlar	İnfrastruktur	Bazarın inkişafı	Biznes mühiti	Bilik və texnoloji nəticələr	Kreativ nəticələr
Azərbaycan	82	59	89	85	36	96	118	65
Gürcüstan	63	36	61	81	39	79	67	68
Ermənistan	61	64	94	90	68	69	45	56

Mənbə: Qİİ-2020 reyting hesabatı məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Üçüncü fəsil **Azərbaycan regionlarının innovasiya inkişafının qiymətləndirilməsinə** həsr olunmuşdur. Bu bölmədə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin regionlar səviyyəsində təqdim etdiyi göstəricilər əsasında regionlar elm və təhsil potensialına görə qiymətləndirilmiş, Bakı şəhəri və regionların müqayisəli təhlili aparılmışdır. Aparılmış statistik təhlillərdən məlum olur ki, əsas potensial Bakı şəhəri, regionlar arasında isə Abşeron və Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda cəmləşmişdir.

Regionların innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi zamanı istifadə olunan göstəricilər sisteminin formalaşdırılması məsələnin metodoloji əsasını təşkil edir. Regionların innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilən göstəricilər sistemi beynəlxalq metodologiyalara əsaslanmaqla ölkənin milli xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Sorğular onlayn platformada ümumilikdə, hər regiondan iqtisadiyyatın fərqli sektorlarında fəaliyyət göstərən müəssisə rəhbərləri arasında keçirilmişdir. Sorğuda regionun innovasiya aktivliyini ölçmək üçün aşağıdakı 5 əsas bloktan və bloklara müvafiq göstəricilərdən istifadə edilmişdir (Cədvəl 3).

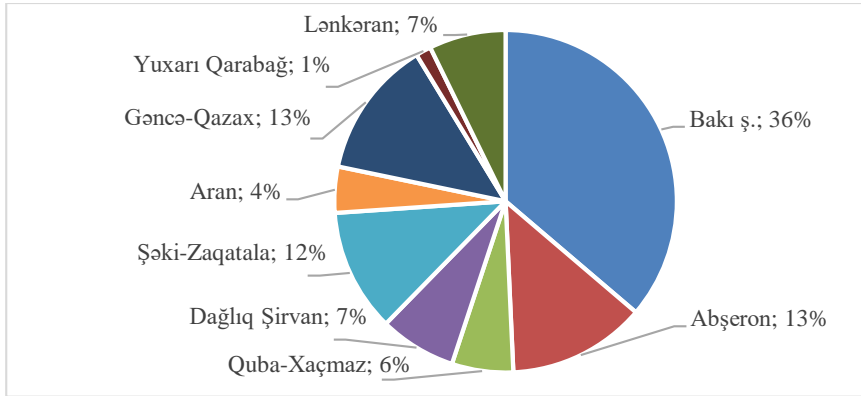
Cədvəl 3. Sorğu blokları üzrə göstəricilər

Bloklar	Göstəricilər
- “Məhsul və xidmətlərdə innovasiya” (2)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Son 3 il ərzində müəssisənin mal və xidmətlərinin daxili bazarlara çıxışı; ▪ Son 3 il ərzində müəssisənin mal və xidmətlərinin xarici bazarlara çıxışı.
- “Prosesdə innovasiya”(3)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Son 3 ildə istehsalda innovasiyaların tətbiqi; ▪ Son 3 ildə bazara innovativ məhsul və ya xidmətin çıxarılması; ▪ İnnovativ məhsul və ya xidmət istehsalının müəssisənin gəlirlərinə təsiri.
- “Davamlı innovasiya fəaliyyəti” (1)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Məhsul və ya xidmət istehsalı prosesində innovativ metodlardan istifadə
- “İnnovasiya fəaliyyəti və innovasiya xərcləri bloku üzrə göstəricilər” (3)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Müəssisənin innovasiya strategiyasının mövcudluğu; ▪ Hazırda müəssisədə məhsul və xidmət istehsalında innovasiyaların tətbiqi istiqamətində davam edən innovasiya fəaliyyəti; ▪ Hazırda müəssisədə araşdırma və inkişaf / elmi-tədqiqatın həyata keçirilməsi
- “İnnovasiya fəaliyyəti sahəsində əməkdaşlıq bloku üzrə göstəricilər” (8)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kadrların bilik və təcrübəsini artırmaq üçün işlərin aparılması; ▪ Müəssisə daxilində iş prosesinin inkişaf etdirilməsi üçün təlimlərin keçirilməsi; ▪ Son 3 ildə məhsul və ya xidmət istehsalında yeni texnoloji avadanlıqların alınması; ▪ Son 3 il ərzində müəssisəyə yeni proqram təminatının alınması; ▪ Son 3 il ərzində müəssisənin innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı dövlət dəstəyi alması; ▪ Müəssisənin innovasiya layihələrinə marağı; ▪ Son 3 il ərzində innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı digər müəssisə və qurumlarla əməkdaşlıq; ▪ Son 3 il ərzində müəssisənin marketinq fəaliyyətində innovasiyaların tətbiqi.

Sorğular müəssisə rəhbərləri arasında seçmə müşahidə əsasında seçilmiş orta və iri sahibkarlıq müəssisələri arasında keçirilmişdir.

Sorğuda iştirak edən müəssisələrin əksər hissəsi 36%-i Bakı şəhərindən olmuşdur. Regionlar üzrə baxsaq, Abşeron iqtisadi rayonu 13%, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu 12%, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu

13%, Aran iqtisadi rayonu 4%, Yuxarı Qarabağ 1%, Lənkəran 7%, Quba-Xaçmaz 6%, Dağlıq Şirvan 7% sorğuda iştirak etmişdir.

Qrafik 1. Sorğuda iştirak edən müəssisələrin regionlar üzrə bölgüsü, %-lə

Hər bir region üzrə sorğuda iştirak edən müəssisələrin böyük əksəriyyəti istehsal sahəsində fəaliyyət göstərən müəssisələr olmuşdur.

İlkin mərhələdə regionlar üzrə sorğu anketinin hər bir bloku üzrə innovasiya aktivliyi indeksləri hesablanmış, daha sonra blokların indeksləri əsasında regionların innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi hesablanmışdır. Belə ki, müəssisə sayı hər region üzrə proporsional olmadığına görə işdə kəmiyyət qiymətləndirilməsi aparılması mümkün olmamışdır. Əsasən hər bir regionda regionun innovasiya aktivliyinə olan meyillər qiymətləndirilmişdir. Qiymətləndirmə zamanı hər blok üzrə həmin regionda innovasiya aktivliyinə meyillilik müəyyən edilmişdir. Suallar “var” və “yox” cavabları əsasında mütləq qiymətləndirilməklə iki mərhələdə aparılmışdır:

- I mərhələdə - hər bir blok üzrə innovasiya aktivliyi indeksi hesablanmışdır;

- II mərhələdə - blokların indeksləri əsasında regionun yekun innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi hesablanmışdır.

Qiymətləndirmənin birinci mərhələsində hər bir sualların cavabları əsasında bloklar üzrə indekslər hesablanmışdır. “Var” cavablı suallarından sayından “yox” cavablı sualların sayı çıxılmış və blokun innovasiya aktivliyi indeksi tapılmışdır.

$$\dot{I}_{b1..b5} = S_+ - S_-$$

Burada:

- $\dot{I}_b$ - blokun innovasiya aktivliyi indeksi;
- $b_1, \dots, b_5$ -blokların nömrəsidir;
- S_+ “var” cavablı sualların sayı;
- S_- “yox” cavablı sualların sayıdır.

Sonrakı mərhələdə hər bir blok üzrə alınmış innovasiya aktivliyi indeksləri toplanmış və bu əsasda regionun innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi tapılmışdır. İnnovasiya aktivliyinə meyillik indeksinin hesablanması düsturu aşağıdakı kimi verilmişdir:

$$\dot{I}A_m = \dot{I}_{b1} + \dot{I}_{b2} + \dot{I}_{b3} + \dot{I}_{b4} + \dot{I}_{b5}$$

Burada:

- $\dot{I}A_m$ – innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi;
- $\dot{I}_{b1}, \dots, \dot{I}_{b5}$ – regionun innovasiya inkişafını xarakterizə edən bloklar üzrə innovasiya aktivliyi indeksləridir.

Sorğu nəticələri əsasında alınmış qiymətləndirmə nəticələri cədvəl 4-də əks etdirilmişdir. Göründüyü kimi, Bakı şəhəri üzrə innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi 15 təşkil edir. Regionlar arasında Abşeron və Şəki-Zaqatala üzrə innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi eyni qiymət, 13 təşkil etməklə, digər regionlarla müqayisədə üstünlük təşkil etməkdədir.

Gəncə-Qazax, Lənkəran regionları üzrə innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi müvafiq olaraq 5 və 7 təşkil edir. Regionlar arasında ən aşağı nəticə Quba-Xaçmaz və Aran regionları üzrə, müvafiq olaraq -5 və -1 alınmışdır. Dağlıq Şirvan regionu üzrə innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi 1 təşkil edir.

Cədvəl 4. Regionların innovasiya aktivliyi indeksləri

Regionlar	Blok 1 (2 göstərici) Məhsul və xidmətlərdə innovasiya I_{bl}	Blok 2 (3 göstərici) Prosesdə innovasiya I_{bl}	Blok 3 (1 göstərici) Davamlı inovativ fəaliyyət I_{bl}	Blok 4 (3 göstərici) Innovasiya fəaliyyəti və innovasiya xərcləri I_{bl}	Blok 5 (8 göstərici) Innovasiya fəaliyyəti sahəsində əməkdaşlıq I_{bl}	Regionun innovasiya aktivliyinə meyillik indeksi I_{Am}
Bakı şəhəri	2	3	1	1	8	15
Abseron regionu	2	3	1	1	6	13
Şəki-Zaqatala regionu	0	3	1	3	6	13
Lənkəran regionu	2	3	-1	3	0	7
Gəncə-Qazax regionu	2	-1	-1	3	2	5
Dağlıq Şirvan regionu	2	-1	-1	3	-2	1
Aran regionu	2	1	-1	-1	-2	-1
Quba-Xaçmaz regionu	0	1	-1	-3	-2	-5

**“0” – neytallığı, yəni müsbət və mənfi cavabların sayının eyni olmasını, müsbət qiymətlər blok üzrə aktivliyin olmasını, mənfi qiymətlər blok üzrə aktivliyin olmamasını əks etdirir.

Qiymətləndirmə nəticəsində alınan innovasiya aktivliyinə meyillik indeksləri əsasında regionlar innovasiya inkişafı səviyyəsinə görə 3 qrupa bölünmüşdür: yüksək, orta və aşağı səviyyə. Qruplaşdırma zamanı innovasiya aktivliyi indeksi üzrə aşağıdakı norma qəbul edilmişdir.

- $11 < \dot{I} \dot{A} \dot{I} < 17$ – yuxarı səviyyə;
- $10 < \dot{I} \dot{A} \dot{I} < 1$ – orta səviyyə;
- $1 < \dot{I} \dot{A} \dot{I}$ – aşağı səviyyə.

Regionların qruplaşdırılması zamanı tətbiq edilən norma regionlar üzrə hər bir blokun göstəriciləri üzrə verilmiş cavabların nisbətləri əsasında müəyyən edilmişdir. Qeyd olunduğu kimi, qiymətləndirmə zamanı 5 blok üzrə 17 göstəricidən istifadə edilmişdir. 17 göstəricidən 10-dan çoxuna “var” cavabı verilmiş regionlar innovasiya inkişafına görə yuxarı səviyyəli regionlar qrupuna aid edilmişdir.

Beləliklə, qəbul edilmiş normaya uyğun olaraq, Bakı şəhəri, Abşeron və Şəki-Zaqatala regionları üçün innovasiya aktivliyinə meyilliliyin yuxarı inkişaf səviyyəsi, Lənkəran, Gəncə-Qazax, Dağlıq Şirvan regionları üçün innovasiya aktivliyinə meyilliliyin orta inkişaf səviyyəsi, Aran və Quba Xaçmaz regionları üçün innovasiya aktivliyinə meyilliliyin aşağı inkişaf səviyyəsi xarakterik hesab edilmişdir (Cədvəl 5).

Cədvəl 5. Regionların innovasiya aktivliyinə meyillik indeksinə görə norma və bölgüsü

aşağı səviyyə $1 < \dot{I} \dot{A} \dot{I}$	orta səviyyə $10 < \dot{I} \dot{A} \dot{I} < 1$	yuxarı səviyyə $11 < \dot{I} \dot{A} \dot{I} < 17$
Aran regionu Quba Xaçmaz	Lənkəran Gəncə-Qazax Dağlıq Şirvan	Bakı şəhəri Abşeron Şəki-Zaqatala

Sorğu nəticələrinə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, Abşeron və Şəki-Zaqatalada innovasiya aktivliyinə meyilliyinin yüksək olması 5-ci “İnnovasiya fəaliyyəti sahəsində əməkdaşlıq” bloku üzrə yüksək qiymət indeksinin əldə olunması hesabınadır. Qeyd edilən regionlar üzrə innovasiya aktivliyinə meyilliyin yüksək olması son illərdə həmin regionlarda müasir texnologiyalarla təchiz olunan istehsal müəssisələri tikilib istifadəyə verilməsi, həmin müəssisələrdə yeni texnologiyaların tətbiqi, marketinq fəaliyyətində innovativ

metodların tətbiqi və kadrların ixtisas dərəcələrinin mütəmadi artırılması ilə əlaqədardır. İxtisas dərəcələri yüksək olan kadrların yeni elmi nəticələrə marağı da yüksək olur.

Aşağı səviyyəyə uyğun gələn Aran və Quba-Xaçmaz regionları üzrə innovasiya inkişafına mane olan səbəblər “Davamlı innovativ fəaliyyət”, “İnnovasiya fəaliyyəti və innovasiya xərcləri”, “İnnovasiya fəaliyyəti sahəsində əməkdaşlıq” blokları üzrə əldə edilmiş nəticələndir:

- ✓ Müəssisənin innovasiya strategiyası yoxdur;
- ✓ Kadrların bilik və təcrübəsinin artırılması üzrə zəruri işlər aparılmır;
- ✓ Texnologiyaların yeniləri ilə əvəz edilməsi prosesi zəifdir;
- ✓ İnnovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyi yoxdur;
- ✓ Marketing fəaliyyətində innovasiyalar tətbiq edilmir.

Bu bölmədə apardığımız təhlillərdən belə qənaətə gəlirik ki, Azərbaycanın regionlarının innovasiya inkişaf səviyyəsi elə də ürəkaçan deyil. Regionlarda innovasiya potensialını xarakterizə edən bloklar üzrə nisbətən yüksək nəticələr olsa da, innovasiya nəticəsini əks etdirən bloklar üzrə nəticələr olduqca aşağı səviyyədədir. Bəzi regionlarda isə yox dərəcəsinədir. Buna səbəb birinci növbədə həmin regionlarda fəaliyyət göstərən müəssisələrdə yeni texnologiyaların tətbiqinin aşağı səviyyədə olmasıdır. Çünki yeni texnologiyaların tətbiqi müəssisənin biznes əməliyyatlarının səmərəliliyini və rəqabətliliyini artırmağa, texnoloji dəyişiklər etməyə şərait yaradır. Ümumilikdə, aparılmış təhlil müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin bir sıra daxili və xarici faktorlardan asılılığını göstərmiş oldu. Daxili faktorlara müəssisənin kadrların təlimlərə cəlb edilməsi, innovasiya yönümlü fəaliyyətə maliyyə dəstəyi, elm-istehsal mobilliyi aid edilə bilər. Xarici faktorlara isə innovasiya fəaliyyətinə dövlət dəstəyi, innovasiya sahəsində əməkdaşlıq, innovasiya layihələrində iştirak aiddir.

Üçüncü fəsildə həmçinin, **innovasiya aktivliyinin iqtisadi təsirləri ekonometrik qiymətləndirilmişdir**. Belə ki, innovasiyalar özü ÜDM-in artım faktorlarından biridir. İnnovasiyaların formalaşmasında isə özlüyündə bir neçə faktorun təsiri var. Dissertasiya işində Dünya Bankının məlumatları əsasında Azərbaycan innovasiya inkişafı səviyyəsi təhlil edilmişdir. Bu bölmədə ölkənin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin iqtisadi artıma təsirləri ekonometrik

qiymətləndirilmişdir. Qiymətləndirmə E-views proqram paketindən istifadə edilməklə xətti reqressiya analizi ilə aparılmışdır. Burada y – asılı dəyişən kimi Ümumi Daxili Məhsul, $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ müstəqil dəyişənlər olaraq ölkənin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilər götürülmüşdür.

Modeldə istifadə olunan ölkənin innovasiya inkişafını xarakterizə edən göstəricilər sistemi aşağıdakı göstərilmişdir:

- ÜDM – nominal qiymətlərlə;
- X1 - əmtəə nişanları, birbaşa qeyri-rezidentlər üçün;
- X2 - əmtəə nişanları müraciətləri, rezidentlər üçün;
- X3 - ölkə üzrə yüksək texnologiyaların ixracı (ABŞ dolları ilə);
- X4 - yüksək texnologiyaların ixracı (sənaye məhsullarının ixracında payı, %-lə);
- X5 - patentlər, qeyri-rezidentlər üçün;
- X6 - patent müraciətləri, rezidentlər üçün;
- X7- dövlət büdcəsindən tədqiqat və inkişafa çəkilən xərclər (ÜDM-də %-lə);
- X8 - elmi-texniki jurnal məqalələri;
- X9 - dövlət büdcəsindən təhsilə çəkilən xərclər (ÜDM-də %-lə).

Qeyd etdiyimiz kimi, bu bölmədə çox faktorlu və tək faktorlu xətti reqressiya modelləri qurmaqla iqtisadi artım ilə ölkənin innovasiya inkişafını xarakterizə edən göstəricilər arasındakı əlaqəyə, həmçinin innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərin öz aralarında korelyasiya əlaqələrinə baxılmışdır.

Qurulmuş reqressiya modelləri adekvat alınmamışdır. Belə ki, korrelyasiya əmsalları və F-statistika statistik olaraq əhəmiyyətli deyildir. Bu onunla izah olunur ki, innovasiya aktivliyini xarakterizə edən göstəricilərlə asılı göstərici kimi götürülmüş ÜDM arasında korelyasiya əlaqələri yoxdur. Bu onunla izah olunur ki, ölkənin iqtisadi artımı texnoloji inkişafdan asılı deyil. Bu işin ikinci fəslində aparılan təhlil nəticələrində də əks edilib. Ölkənin yüksək texnologiyalar tələbatı idxal hesabına qarşılır. Yerli texnologiyaların tətbiqi aşağı səviyyədədir, bu isə elmə, tədqiqat və inkişafa çəkilən xərclərin aşağı olması ilə əlaqədardır.

Dependent Variable: UDM
 Method: Least Squares
 Date: 04/15/21 Time: 12:16
 Sample (adjusted): 2007 2018
 Included observations: 12 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X1	0.794963	0.361965	2.196247	0.1592
X2	0.315571	0.356815	0.884411	0.4698
X3	-1.876605	2.189018	-0.857282	0.4816
X4	2.072090	2.213513	0.936109	0.4480
X5	0.201085	0.250605	0.802399	0.5065
X6	-0.311188	0.206201	-1.509146	0.2703
X7	-0.124048	0.415399	-0.298623	0.7934
X8	0.485703	0.385981	1.258361	0.3353
X9	0.377010	0.528227	0.713728	0.5494
C	-0.476887	0.561439	-0.849402	0.4851
R-squared	0.947203	Mean dependent var	0.459965	
Adjusted R-squared	0.709614	S.D. dependent var	0.272716	
S.E. of regression	0.146960	Akaike info criterion	-1.122410	
Sum squared resid	0.043194	Schwarz criterion	-0.718321	
Log likelihood	16.73446	Hannan-Quinn criter.	-1.272019	
F-statistic	3.986735	Durbin-Watson stat	3.004770	
Prob(F-statistic)	0.216583			

Şəkil 2. Çox faktorlu reqressiya modelinin nəticələri

Qurulmuş modelin nəticələri bir daha sübut edir ki, ölkəmizin innovasiya inkişaf səviyyəsi olduqca aşağıdır. Bunu əvvəlki paraqraflarda apardığımız müqayisəli təhlillərdə də görmüş olduq. Məsələn, Qlobal İnnovasiya İndeksi reytinginə görə Azərbaycan Şimali Afrika və Qərbi Asiya region ölkələri qrupunda 19 ölkə iqtisadiyyatı arasında 14-cü yerdədir. İnnovasiya performansına görə Azərbaycan yuxarı-orta gəlirli (upper-middle income) ölkələr qrupuna daxil edilmişdir. Nəzərə alsaq ki, dövlət büdcəsindən tədqiqat və işləmələrə, təhsilə ayrılan xərclər ÜDM-in 0.2%-ni təşkil etməklə sabit tempə malikdir, təbii olaraq onunla iqtisadi artım arasında korelyasiya əlaqəsinin olması gözlənilən deyildir.

Dissertasiyanın üçüncü fəslində **regional innovasiya inkişafı strategiyasının formalaşması prinsipləri** də tədqiq edilmişdir. Dissertasiya işinin məqsədinə çatmaq üçün qarşıya qoyulmuş vəzifələrdən biri də ölkə və regional səviyyədə innovasiya inkişafı strategiyasına yanaşmanın müəyyən edilməsidir. Strategiya mövcud vəziyyəti qiymətləndirməklə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməklə qarşıya qoyulan strateji məqsədlərə nail olmaq üçün atılacaq olan addımların ardıcılığını özündə əks etdirən tədbirlər planıdır və

əsas vəzifəsi gələcək inkişafa hədəflənməkdir. Bu paraqrafda bəzi ölkələrin innovasiya sahəsində texnoloji inkişaf strategiya və yanaşmaları təhlil edilmişdir. Təhlil üçün seçilmiş ölkələr innovasiya sahəsində inkişafın birbaşa texnoloji inkişafdan, rəqəmsallaşmadan asılı olduğunu qəbul etmiş ölkələrdir. Onlardan Çin, Sinqapur, Cənubi Koreya kimi dövlətlər üçün innovasiya inkişafının bütün mərhələlərində dövlətin aktiv iştirakı xarakterikdir. Yaponiya, ABŞ, Almaniya, Niderland kimi inkişaf etmiş ölkələr tipində əsasən innovasiya inkişaf dövrünün ilk iki mərhələsində araşdırmalara və startapların inkişafına xüsusi diqqət yönəldilir. Böyük Britaniya, İrlandiya, Avstraliya kimi ölkələr isə özəl kapitalın təşviqinə yönəlmiş konkret məhdud tədbirlərə üstünlük verirlər. Əgər innovasiya strategiyasını texnoloji sektorun üzərindən aparmaq əsas prioritet olaraq qəbul edilərsə, bu zaman dövlət innovasiyanın inkişaf dövrü mərhələlərində fəal iştirak etməlidir. Çin, Sinqapur və Cənubi Koreya kimi ölkələr buna misal ola bilər. Bu yanaşma iqtisadiyyatın mərkəzləşdirilmiş xüsusiyyətini nəzərə alır, yüksək idarəetmə və nəzarəti təmin edir və daha çox uğur əldə edilməsinə imkan yaratmış olur. Bu bölmədə həmçinin, ölkədə innovasiyaların inkişafı ilə bağlı qarşıya qoyulmuş məqsədlər nəzərdən keçirilmişdir.

Regional və ya ölkə səviyyəsində innovasiya inkişafı strategiyasının hazırlanması üçün ilk addımlardan biri innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsidir. Bu əsasdan çıxış edərək işdə Azərbaycanın innovasiya inkişafı səviyyəsinin və regionların innovasiya aktivliyinin qiymətləndirilməsi, aparılan təhlillərin nəticələrindən və beynəlxalq ölkələrin innovasiya sahəsində strateji yanaşmalarından belə qəanətə gəlinmişdir ki, Azərbaycanda innovasiya strategiyasının əsas vəzifəsi texnoloji sahələrin ÜDM strukturunda artırılmasından ibarət olmalıdır. Çünki, innovasiyaların inkişaf səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün əsas meyarlardan biri iqtisadiyyatda texnoloji sektorun payının artım tempidir.

Deməli, innovasiya sahəsinin inkişafı üçün mütləq şəkildə həm ölkə, həm də regional səviyyədə ayrıca strateji sənəd qəbul edilməlidir. İşdə ölkə səviyyəsində strateji yanaşmanı əsasən texnoloji sektorun inkişafı üzərindən aparılması və texnoloji sektorun inkişafına yönəlik innovasiya strategiyasının həyata keçirilməsinin 6 səviyyədə inkişaf

istiqamətləri təklif edilmişdir. Dövlətin innovasiyaların inkişafına dəstək siyasəti sxemi verilmişdir (şək. 3).

Şəkil 3. Dövlətin innovasiyalara dəstək siyasəti tədbirləri

İşdə regional innovasiya aktivliyi meyilliyi iki yolla qiymətləndirilmişdir: elm və təhsilin inkişafı göstəricilərinə görə; müəssisələrin innovasiya fəaliyyətinə əsaslanmaqla. Qiymətləndirmə nəticələrindən asılı olaraq regional innovasiya inkişafı strategiyasına yanaşmada da iki yol təklif edilmişdir:

1. Elm və təhsil göstəricilərinə görə yüksək inkişaf etmiş regionlarda insan kapitalına yönümlü innovasiyaların inkişafına şərait yaratmaq. Belə ki, innovasiya potensialının digər komponentləri ilə müqayisədə bu regionlarda təhsilin keyfiyyəti daha yüksək olur, tədqiqat və inkişaf sahəsində bacarıqlar inkişaf etdirilir (cədvəl 6).

Cədvəl 6. İnsan kapitalına yönümlü innovasiya inkişafı strategiyası

İnnovasiya strategiyası	İnsan kapitalına əsaslanan innovasiya inkişafı strategiyası. İnsan kapitalını inkişaf etdirmək, innovasiya mühiti yaratmaq, innovativ sahibkarlığı və elmi fəaliyyəti təşviq etmək və əhalini innovasiya məhsulları almağa təşviq etmək üçün tədbirlərə yönəldilməlidir. Elmi və innovasiya cəmiyyətinin yaradılması. Eyni zamanda, regionun yüksək xərc tələb edən innovasiya fəaliyyətlərinin təşviqinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün maliyyələşmənin həyata keçirilməsi.
Strategiyanın məqsədi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Elmi kadr payının artması. 2. Ali təhsilli əhalinin payında artım. 3. Rəqəmsal bacarıqlar: əhali arasında rəqəmsal bacarıqların səviyyəsinin artırılması. 4. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması proqramının həyata keçirilməsi. 5. İnnovasiya məhsullarının ümumi məhsul həcmindəki payının artması. 6. Elmi jurnallarda nəşr sayında tədqiqatçıların payının artması.
Qarşıda duran vəzifələr	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bütün səviyələrdə təhsilin keyfiyyətinin artırılması. 2. Mühəndislik ixtisasları üzrə yüksək səviyyəli təhsilin verilməsi. 3. Elmin inkişaf prioritetlərinin müəyyən edilməsi: trendlərin təhlili, prioritet istiqamətlərin müəyyən edilməsi və iqtisadiyyata təsirin qiymətləndirilməsi. 4. İşlənilib hazırlanmasında bütün maraqlı tərəflərin (dövlət, biznes, tədqiqat institutları) iştirak etdiyi və hökumətin təsdiq etdiyi ETTKI-lərin ümumi inkişaf planının işlənilib hazırlanması. 5. Tədqiqatlar üçün infrastrukturun inkişafı: tətbiqi tədqiqatların həyata keçirilməsi üçün infrastrukturun inkişafı istiqamətində investisiyalar. 6. Regionda innovasiyalara tələbin formalaşması.

2. Müəssisələrin innovasiya aktivliyinə meyillilik səviyyəsi yüksək olan regionlar üzrə “innovasiya lideri” olmaq strategiyası təklifi irəli sürülmüşdür. Bu tip regionlarda mövcud innovasiya infrastrukturundan səmərəli şəkildə yararlanmaq, müəssisələrin innovasiya fəaliyyətlərinin inkişafına dövlətin hüquqi və maliyyə dəstəyi tədbirlərini artırmaq və regiona həm özəl, həm də dövlət

tərəfindən investisiyalar cəlb etməklə inkişafa nail olmaq mümkündür (cədvəl 7).

Cədvəl 7. İnnovasiya aktivliyi yüksək olan regionlar üçün innovasiya inkişafı strategiyası

İnnovasiya strategiyası	İnnovasiya liderliyinə nail olmaq strategiyası. İnsan kapitalının inkişafı, infrastruktur obyektlərinin artırılması və səmərəliliyinin artırılması, dövlətdən innovasiya fəaliyyətlərinə hüquqi və maliyyə dəstəyi tədbirlərini artırmaq və regiona həm özəl, həm də dövlət tərəfindən investisiya cəlb etmək lazımdır.
Strategiyanın məqsədi	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnnovativ sahibkarlığın inkişafı. 2. Müəssisələrin tədqiqat və inkişaf üçün daxili xərclərində artım. 3. İnnovativ məhsul istehsalının genişləndirilməsi. 4. İnnovasiya infrastrukturunun genişləndirilməsi. 5. Yeni texnoloji iş yerlərinin yaradılması. 6. İdxalın əvəz edilməsi.
Qarşıda duran vəzifələr	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dövlət-özəl tərəfdaşlığının artırılması. 2. İnnovasiya fəaliyyətinin dövlət idarəetməsi mexanizmlərinin inkişafı. 3. İnnovativ inkişafın qarşısında dayanan tənzimləyici maneələri azaltmaq üçün qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi. 4. Regional innovasiya inkişafına dəstək üçün dövlət büdcəsindən vəsaitlərin cəlb edilməsi. 5. İnnovasiya infrastrukturunun yeni obyektlərinin yaradılması. 6. Regionun dünya bazarına inteqrasiya dərəcəsinin və rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması.

Tədqiqatın gedişində təhlil və dəyərləndirmələr əsasında mövcud vəziyyətlə bağlı aşağıdakı təkliflər əldə edilmişdir (səh.118):

- Dissertasiya işində regionların innovasiya aktivliyinə meyilliyinin qiymətləndirilməsi üçün yeni metodoloji yanaşma və Azərbaycanın regionlarının innovasiya aktivliyinə meyilliyini ölçmək üçün indikatorlar sistemi təklif edilmişdir;
- Tədqiqat nəticəsində məlum olmuşdur ki, ölkə üzrə əsas potensial Bakı şəhərində cəmləşmişdir. İnnovasiyaların inkişafında əsas maneə maliyyə faktorunun olmasıdır. Bu baxımdan regionların innovasiya aktivliyinin yüksəldilməsi üçün regionlardakı innovasiya potensialı resursları nəzərə alınmaqla müxtəlif strateji

yanaşma metodlarının tətbiq edilməsi və dövlətin maliyyə dəstəyi zəruridir;

- Mövcud neft-qaz sənayesinin bazasında kimya və neft-kimya klasterinin yaradılması, eləcə də plastik və rezin, təməl əcəçılıq və avadanlıq istehsalında innovasiyaları tətbiq etməklə texnoloji sektorun ixracda payını əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq mümkündür;
- İnnovasiya fəaliyyətini tənzimləyən və stimullaşdıran qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə ciddi ehtiyac vardır;
- Azərbaycanın innovativ inkişafının təmin edilməsinin mərhələli şəkildə (3 mərhələdə) aparılması (səh. 56-57) məqsədəuyğundur;
- Azərbaycanın və onun regionlarının innovasiya inkişafı üçün differensial strateji yanaşmalar müəyyən edilmişdir;
- İnnovasiyaların inkişafının uğurlu olmasının təmin edilməsi üçün orta müddətli perspektivdə daha çox innovativ artımı təmin edəcək biləcək prioritet iqtisadi sahələrdə səyləri cəmləşdirmək labüddür.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları, əldə olunan nəticə və təkliflər müəllifin dərc olunmuş aşağıdakı məqalə və tezislərində öz əksini tapmışdır:

1. Salıfova, T.Ş. Elmi-istehsalat komplekslərinin yaradılması üzrə beynəlxalq təcrübə / T.Ş.Salıfova // “Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri” Elmi Əsərlər Toplusu. - Bakı. - 2016. - XVI buraxılış, -s. 161-190
2. Hüseynova, A.D. İnnovasiya potensialının reyting qiymətləndirmələri üzrə təhlili / A.D. Hüseynova, T.Ş.Salıfova // Azərbaycanın Vergi Jurnalı, - Bakı: - 2017. - № 3 (135), s. 75-92.
3. Salıfova, T.Ş. Sənaye zonalarının yaradılması üzrə qiymətləndirmə metodologiyaları (Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu timsalında) / T.Ş.Salıfova, M.Babaşlı //- Bakı: “Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri” Elmi Əsərlər Toplusu, -Bakı. - 2017. - XVII buraxılış, - s. 160-168.
4. Гусейнова, А. Методология мониторинга и оценки инновационного потенциала Азербайджана / А.Гусейнова, Т.Салыфова // Информация и инновации, - Москва: - 2018. - №2, - с. 70-86. DOI:10.31432/1994-2443-2018-13-2-70-86

5. Гусейнова, А. Механизмы выхода из экономических кризисов и развитие инноваций / А.Гусейнова, Т.Салыфова // - Москва: Информация и инновации. –2018. -№3, -с.64-74. DOI: 10.31432/1994-2443-2018-13-3-64-74.
https://elibrary.ru/item.asp?id=36498494
6. Гусейнова, А., Салыфова, Т. Наука и инновации // Матеріали XI Міжнародної науковопрактичної конференції «Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління», - Київ, 18 жовтня, - 2018. - с. 66-75.
7. Salifova, T. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunun innovasiya potensialının öyrənilməsi // - Bakı: Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı, - 2019. №9, - s. 84-98. DOI: 10.5782/2616-4418.9.2019.84
8. Hüseynova, A., Mazanova, O., Salifova T. Estimation of innovation activity of the regions of the Azerbaijan Republic // 37th International Scientific Conference on Economic and Social Development – "Socio Economic Problems of Sustainable Development", Baku. - 14-15 february, - 2019. – s. 41-50.
9. Mikayilov, F., Suleymanova, A., Salifova, T., Suleymanov, A. Formation features of the middle class: developing countries and Azerbaijan// 37th International Scientific Conference on Economic and Social Development – "Socio Economic Problems of Sustainable Development", Baku. - 14-15 february, - 2019. –s. 1299-1311.
10. Salifova, T. High-tech and science-intensive production as a leading factor in economic growth // Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, - Київ, - 19-20 вересня, - 2019. – с. 116-117.
11. Hüseynova, A., Ələkbərov, E. Pandemiya dövründə real sektorun monitorinqinin nəticələrinin təhlili (2020-ci ilin I və II rübləri üzrə) / A.Hüseynova, E.Ələkbərov // “Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi xüsusiyyətləri və problemləri” Elmi Əsərlər Top-lusu, Xüsusi buraxılış (COVID-19), - Bakı. – 2019, - №9, - s.53-63.
12. Hüseynova, A. Calculation Method of Innovation Index of Azerbaijan / A.Hüseynova, T.Salifova, E.Alakbarov, G.Abbasova // - Москва. Информация и инновации, -2021. -№2, -pp. 42-50. DOI: 10.31432/1994-2443-2021-16-2-42-50.

Dissertasiyanın müdafiəsi “29” oktyabr 2021-ci il tarixində saat 14:00-da Azərbaycan Texniki Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.38 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1073, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti 25

Dissertasiya ilə Azərbaycan Texniki Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Texniki Universitetinin rəsmi internet saytında (www.aztu.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “27” sentyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 06.09.2021. Kağızın formatı: 60x84 ^{1/16}.
Sifariş 05/09. Həcmi 1 ç.v. (36.637 işarə)
Ofset kağızı №1. Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
E-mail: capevi@internet.ru Əlaqə üçün: (055)201-28-09*